КАМІННИЙ ВИНОГРАД

На Хонському шосе з ранку до вечора крешуть камінь каменярі. Край дороги, над купами сірого каменю, схиляються голови в драних башликах й хитаються в такт ударам.

Неоковирні буйволи та флегматичні ішаки збивають білу вапняну куряву над шляхом, та каменярські очі звикли до неї, і молотки, не вгаваючи, крешуть камінь на дрібні шматки, щоб вимостити шлях од старого Кутаїсу кудись на південь, може, до казкового Ерзеруму, а може, до пишного Теграну, в країну золота, єдвабів та самоцвітів, де, певне, немає убогих поденників, огрядних глитаїв-підрядників та блискучих інженерів, ласих на вбогі копійки каменярів.

Там десь, у Тифлісі, а може, в далекій холодній Москві, люди в блискучих ґудзиках накреслили план цього шляху, визначили на цілі десятки років копійчаний заробіток поденника й попивають собі добряче вино з гарними русокосими дівчатами у розкішних московських духанах...

Не діло поденника про це думати, та думки самі лізуть під драний башлик. Десь же починається та ниточка, на кінчику якої прив'язано поденника-каменяра, і, певне хтось, могутній, як бог, держить її й смикає, коли треба. Не підрядник то і не інженер, адже ж вони улесливо кланяються губернаторові, як той проїздить шляхом у блискучому ландо, оточений охороною. Та й над губернатором є вищі — міністри й цар... Так уже світ збудовано. Споконвіку були царі й поденники. Одні можновладно смикали за ниточку, а другі покірно ворушили руками й ногами, точнісінько, як ті дешевенькі ляльки в старого Шалви на базарі, за Ріоном...

І чи краще жилося колись поденникові, того не певен молодий Сандро. Отож будував колись цар Давид фортецю й церкву на горі коло Кутаїсу. Певне, і тоді натрудили поденники чимало мозолів, і не один

загинув з потрощеними кістками під камінними бригами... Та загинув і цар той у Ріоні, тікаючи від турків... А вже коли царське життя таке, то про поденникове шкода й думати...

Сонце, як червоний язик, вилизавши блакитну тарілку неба, ховалося за поламаними зубами гір. Молотки на шосе замовкли, і розпечене каміння стигло під свіжим диханням долини. Десь у тумані клекотав каламутний Ріон, розбиваючи свій тисячолітній гнів об гостре каміння, а руїни фортець і церков на його берегах лежали німі тисячолітньою німотою, І

Колись ласі на золото аргонавти хижими очима оглядали привабливу Колхіду, згодом християнська Візантія закидала свої сільця на цей край, посилаючи своїх будівничих будувати церкви й фортеці та прикрашати холодні мури суворими аскетичними орнаментами. Вони, ці будівничі, малювали на стінах святих із непомірно великими очима та з цибатими анемічними тілами кастратів, нездатних продовжувати людський рід. Вони були взяли виноградне гроно — одвічний символ повнокровного буйного життя — і закували його в сірий камінь християнської моралі... Мертвий камінний виноград прикрашав стіни, а жи-вий виноград буяв вином на берегах старого Ріону.

Стомлені поденники з Хонського шосе пленталися до Кутаїсу. Сандро ступав бадьоро попереду й про спочинок Не думав. Він ще не виснажив свого тіла, як його старші товариші, що ціле життя своє довбають камінь. Юнак нещодавно прийшов із глухого гірського селища, вигнаний до Міста безпросвітними злиднями. Він оселився в шопі, коло ДУхана свого земляка Джорданії, під самісінькою горою Давида. Вгорі — руїни фортеці й собору, а внизу — убога Хижка з дерев'яною вивіскою. Зверху на вивісці ламаною

б* російською мовою виведено: "Захади любезна й" а знизу арабесковою в'яззю, не зрозумілою чужинцям, написано: "П у р і г в і н о", що означає "хліб і вино". Тисячолітня культура Грузії скромно пропонує стомленому подорожньому хліб і вино, а руська культура, занесена сюди

п'яними офіцерами й чиновниками, сплюгавлена солдатською казармою, вигукує кабацько-льокайським написом: "Захади любезнай". І коли перша своїм візантійським аскетизмом кам'янить живий виноград життя, друга топче його казенними чобітьми.

Сандро не знав руської мови, і його серцю промовляло традиційне "пурі гвіно" обіцянкою відпочинку, коли він повертався з роботи.

Утома не брала його дебелого тіла, і він, чим обійти гору, легкою ходою попростував через неї. Діставшись руїн, він сів на камені, з якого видно Ріон і обіч шлях.

Гори заволікалися вечоровою млою, і Сандро замріявся. Та за хвилю він зіскочив із каменя й пильно почав вдивлятися на шлях, що звивався сірою смугою внизу. Шляхом їхала міська лінійка і незабаром зникла в куряві. Сандро тільки й міг помітити постаті офіцера й жінки, що вбранням нагадувала Ніну...

В першу хвилю він ладен був стрибнути вниз, наздогнати лінійку й на власні очі пересвідчитись всього, але швидко отямився. "Не може того бути,— заспокоював він себе.— Ніна ж сьогодні обіцяла очікувати на нього у міському саду... Адже ж вона вірить його чесним намірам... От тільки трохи заробить, а там..."

Ці думки заспокоїли Сандра, та ненадовго. Сходячи до духану, він пригадав, що батько Нінин не дуже ласкаво поставився до нього на минулому тижні, а на день пізніше Сандро, зайшовши до Ніни увечері, бачив у кімнаті офіцера, що за склянкою вина весело розмовляв з Шийним батьком. Ніни не було вдома, а батько холодно зустрів парубка й відказав дражливо:

— Нема, й скоро не прийде...

Тепер од цих згадок гаряча кров приливала до голови. "А що, коли Ніна слухала ту розмову, сховавшись десь за дверима, і сміялась з нього, вбогого поденника?" Та Сандро заспокоїв себе. Певне, Нінин батько шукає підряду на дрова для полку й задобрює офіцера. Він же знає, що старий встає й лягає, мріючи про підряд, бо дожився до цурки... Та проте Сандро розпитає Ніну сьогодні в міському саду про все— Прийшовши додому, Сандро нашвидку причепурився, посвятковому вбрався й легкою ходою вийшов на вулицю, такий молодий і бадьорий, немов цілий день висидів у холодку коло духану, слухаючи засмучену зурну й сердитого барабана. Недарма ж його народ виплекав образ справжнього мужчини, як невтомного вояки, непохитного в своїх чеснотах лицаря, що не схибить лицарства скаргою на свою долю...

— Го-го! Сандро! — почув він раптом, і знайомий чув'-яр перетяв йому шлях.

— Певне, Джорданія не поскупився сьогодні на склянку вина для земляка?

Чув'яр тиснув руку Сандрові й озирав його з ніг до голови.

— Дивлюсь і не пізнаю! Ідеш, як князь, що пропив цілого карбованця в духані над Ріоном!..

Сандро почував себе ніяково. Садок був зовсім близько, а тут цей балакучий знайомець, що, певне, скоро не відчепиться. Намагаючись бути ввічливим, парубок відказав:

— Глузуєш з бідного поденника!..— І хоч сказав так, та йому приємна була ця влесливість.

— Я не глузую, ти насправді не такий сьогодні, як завше!..

Вони наближалися до садка, а знайомець, не відстаючи, розповідав про якісь свої пригоди. Його не слухав Сандро, шукаючи когось очима й не знаходячи. На призначеному місці Ніни не було, а якісь гімназисти борюкались і іржали, як молоді жеребчики. Сандрові захотілося піти й надавати їм ляпасів.

— Е, та ти, я бачу, когось шукаєш? — весело спитав чув'яр.

— Ні, то я просто дивлюсь на людей... Кого я можу шукати? — знизав плечима Сандро, удаючи байдужого.

— А коли нема кого шукати, то ходім вип'єм по склянці вина,— і, опасуючися, що Сандро відмовиться, додав: — Я частую.

Одмовитись було ніяково, і вони завернули в темний завулок. Сандро слухав балаканину свого знайомця, але не розумів ні слова. Він думав про своє, але думки його були сплутані, невиразні й мінливі і ні до чого певного не приводили.

У непривітному духані Сандро понуро пив вино, втупившись у кінчик столу, а бесідник без угаву говорив, і слова його лопотіли в ухах, як нудний осінній дощ у листі.

— Чув? Меленідзе хоче дочку віддати за офіцера...

Ці слова батогом стьобнули по Сандрові. Але в Меленідзе було дві дочки, а тому він з надією в голосі запитав:

— Яку саме?

Чув'яр хитро посміхнувся, допив вино з склянки й, ніби не чуючи запитання, казав далі:

— Я, каже Меленідзе, нічого не пожалію, аби тільки мати такого зятя, а вже підряд на дрова тоді, напевне, буде мій... Я, каже, хочу бачити офіцершею свою Ніну...

Сандро не дав кінчити чув'яреві. Він щосили загатив кулаком по столу. Склянки та пляшки підскочили і з дзенькотом посипалися на долівку. Ніхто не встиг опам'ятатись, як поденник вискочив із духану й побіг вулицею, збиваючи перехожих.

Він швидко йшов, не знаючи куди, і зупинився тільки на Давидовій горі. Свіжий нічний вітерець студив спіт-нівше чоло, і Сандро сів на камені, скам'янілий.

Коротка ніч швидко промайнула, і ранок застав Сандра на руїнах. Він сидів на кам'яній плиті і стомлено дивився на виноградні грона, різьблені на камені рукою старовинного майстра. Камінний виноград сточили тисячолітні дощі й вітри, як сточилася віками холодна, смислова християнська мораль...

Раптом Сандро зіскочив. Немов електричний струм пронизав його тіло. Він схопив уламок каменя й жбурнув ним у зруйнований мур.

— Уб'ю,— сказав він якось надто просто, і сам, видимо, здивувався.— Уб'ю,— повторив він і усміхнувся, як людина, що розв'язала трудне завдання.

Стародавні закони пращурів ожили в ньому й трощили пізніші культурні нашарування і повнокровної Еллади, і аскетичної Візантії, і солдатсько-чиновницької Москви.

Більше Сандро не вагався. Спокійно, не хапаючись, пішов він до духану Джорданії й, забравшись у куток, заснув. Було свято, і робота не кликала своїм каменем.

Об обіді п'яні голоси з духану розбудили Сандра. Він підвівся на своєму ліжку і з радістю відчув, що сон не вплинув на його постанову, а навпаки — в голові склався якось мимоволі план. У Джорданії він візьме грубого саморобного пістоля, що висить у кімнаті на стіні. Порох і кулі в шухляді. Надвечір піде Сандро до Меленідзиної садиби, де, напевне, буде офіцер. Треба, щоб він неодмінно був, бо Сандро хоче застрелити прилюдно, не ховаючись, як злодій.

По обіді купався в Ріоні, і холодна гірська вода осві-ЖИла тіло. Назад повернувся бадьорий і жартував з Джор-данією, немов нічого особливого не трапилося. Як же випало йому самому залишитись у кімнаті, він зняв пістоля й заховав його під одежу. Жменю пороху він всипав у кишеню, а замість кулі довелося взяти велику олив'яну пломбу. Адже ж йому однаково не треба було більше, ніж одної кулі. Пломба була велика й не влазила в дуло, тому Сандро мусив обстругати її ножем, а обстругавши, поклав у кишеню разом із порохом.

По цьому він вийшов із дому, немов на прогулянку, а насправді подався до старої залишеної каменярні й, переконавшись, що його ніхто не помітив, почав старанно ладнати зброю. Він добре вишарудив одиноке дуло пістоля, продув капсуль і насипав пороху. Поводитись із зброєю йому була не первина, і, надівши блискучого пістона на капсуль та спустивши потихеньку курка, він заховав пістоль у кишеню.

Ніколи ще Сандро не почував такої рівноваги й певності в собі. Він, твердо ступаючи, попростував на гору, маючи намір полежати в холодку під плющем, але вже на горі він змінив своє рішення й прилучився до юнаків, що грали в орлянку на кам'яних плитах руїн. Гра захопила Сандра, і він не помічав, як летів час. Тіні потроху витягалися, і спека спадала. Юнаки сміялися й жартували, а як випадало кому поряд кілька разів програти, над невдалим грачем сміялися, і молодечий регіт наладнував Сандра на жартливе.

Але раптом Сандро стенувся й мовчки передав товаришеві грошину, що хотів підкинути вгору. Його вразив знайомий сміх за руїнами. Так

могла сміятися тільки Ніна. Звідти ж було чути голоси чоловічі й жіночі — видимо, весела компанія, проводячи святкову прогулянку, розташувалась на плитах або на напівзруйнованому фор-теційному мурові за руїнами собору.

Товариші здивовано стежили, як Сандро повернувся й, нічого нікому не сказавши, розміреною ходою пішов у той бік, відки чувся сміх і голоси.

За руїнами його підозра справдилася. Ніна сиділа в гурті офіцерів і панночок. В компанії весело розмовляли, ^ виноград і сміялися.

Ніна, немов відчуваючи наближення Сандра, повернулася в його бік і дивилася широкими зляканими очима, забувши покласти виноградне гроно, що держала, частуючи офіцера. Потім вона нахилилася до знайомого Сан-дрові русявого поручника й щось сказала пошепки. Той знизав плечима, подивився на Сандра й устав. Сандро наблизився кроків на п'ять і, зводячи курок у кишені, пильно стежив за офіцером.

— Чого тобі треба? — спитав офіцер, і в голосі його почулась непевність.

У відповідь Сандро мовчки вийняв пістоля з кишені й мовчки націлився. Ніна істерично вигукнула й закам'яніла. За її криком, як за сигналом, вибухнув постріл, і русявий поручник, кумедно відкинувши ногу, сів на землю, а потім перекинувся горічерева.

Зчинився галас. Офіцери кинулися до Сандра, вихопивши револьвери, та той стояв, не рухаючись і не наміряючись тікати. Непотрібний більше пістоль валявся на землі.

Офіцери щось істерично вигукували, тримаючи зброю напоготові, але близько до Сандра не підходили. А він стояв, втупившись у труп забитого суперника, і ніби не помічав ні галасу, ні загрозливо направленої на нього зброї.

Тим часом з офіцера зняли кітеля й оглядали груди. Рани ніде не було. Військовий лікар, що був у компанії, звелів принести води з рівчака, а сам, приклавши ухо до грудей, уважно слухав.

Всі допитливо стежили за лікарем, але той нічого не говорив. Коли принесли воду, лікар помочив груди й приснув у обличчя забитому. Офіцер глибоко зітхнув, кліпнув очима й заворушився.

Ніна, стоячи осторонь, зробила рух уперед до поручника, але раптом зупинилася.

— Куди вас поранило? — спитав лікар.

Офіцер, не розуміючи, дивився на людей і, тільки за хвилю отямившись, промовив:

— Мене, здається, не ранило... він промахнувся... Сандро, оточений тепер міліціонерами, при цих словах

стенувся. Як? Він, найліпший на всю округу стрілець, промахнувся? Та ще на такому віддаленні?

Ніна з німим запитанням тепер дивилася на лікаря, а той, помітивши це, сказав:

— Поручник знепритомнів... Сильне нервове зворушення... йому треба спочити...

Сандро, блідий, стискуючи щелепи, перевів свій камінний погляд на Ніну.

Ніна після слів лікаря розгублено, ніяково дивилася на крупника, що за допомогою товаришів упорядковував свій одяг. За хвилю уста їй

неприродно вигнулися, і вона, з огидою одвернувшись од свого нареченого і розставляючи слова, спитала лікаря:

— Виходить, геройський пан поручник до смерті перелякався?

Лікар нічого не відповів, а тільки розвів руками, мовляв, як хочете, так і розумійте.

Офіцер якось непевно і злякано шарпнувся до Ніни, та вона подивилася на нього з такою зневагою, що той зупинився.

— Ге-рой!..— кинула саркастично Ніна поручникові і, круто повернувшись, пішла геть.

Проходячи повз Сандра, вона подивилась на нього поглядом, повним жіночої ніжності й гордощів, а він, як зачарований, стежив за Ніною. За кілька кроків Ніна зупинилася на одну лише мить, немов про щось згадавши, і кинула поденникові виноградне гроно, що ввесь час не пускала з рук. Ловкою рукою гірського легіня Сандро піймав виноград, живий виноград із берегів старого Ріону.

І коли міліціонери з наказу офіцера трусили Сандра, вивертаючи кишені, і на камінь випала куля з свіжими обрізаними оебрами, Сандро не пожалкував...